

Πάνω στο ζήτημα της οργάνωσης και της κυκλοφορίας των αγώνων

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί την πρώτη απόπειρα ενός νέου προλεταριακού εγχειρήματος να τοποθετηθεί δημόσια.¹ Επιλέξαμε να δημοσιεύσουμε μια πρώτη θεωρητική διερεύνηση του ζητήματος της οργάνωσης και της κυκλοφορίας των ταξικών αγώνων, καθώς τη θεωρούμε απαραίτητη για την υπέρβαση των εμποδίων που θέτουν στην ανάπτυξη και τη ριζοσπαστικοποίηση των ταξικών αγώνων οι υφιστάμενες πολιτικές και συνδικαλιστικές οργανωτικές μορφές τους.

Α. Σύνοψη των θέσεων των Μαρξ και Ένγκελς, Λένιν και Λούξεμπουργκ πάνω στο ζήτημα της οργάνωσης

Μαρξ και Ένγκελς

Για τον Μαρξ η οργάνωση είναι πρακτικό ζήτημα, ένα ευέλικτο και μεταβαλλόμενο όργανο, μια έκφραση του πραγματικού υποκειμένου της επανάστασης, δηλαδή του προλεταριάτου. Η οργάνωση εκφράζει την επανάσταση αλλά δεν προπορεύεται αυτής, δεν την καθοδηγεί ούτε προεξοφλεί τους σκοπούς και τις δράσεις της. Δεν είναι υπόθεση κάποιων ειδικών που θα καθοδηγήσουν την επαναστατική διαδικασία για λογαριασμό του προλεταριάτου. Το προλεταριάτο δεν χρειάζεται έναν συγκεκριμένο τρόπο οργάνωσης καθώς στην κίνησή του δημιουργεί και καταστρέφει τις πολιτικές του μορφές, οι οποίες είναι απλές πρακτικές εκφράσεις μιας συνείδησης που είναι συνώνυμη με την αντικειμενική θέση του προλεταριάτου στις σχέσεις παραγωγής και στον αγώνα. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα από το κείμενο του Ένγκελς *Για την Ιστορία της Ένωσης Κομμουνιστών* (1885).²

«Σήμερα το γερμανικό προλεταριάτο δεν έχει πια ανάγκη από επίσημη οργάνωση ούτε νόμιμη ούτε μυστική. Η απλή αυτονόητη συνοχή ομοϊδεατών συντρόφων που ανήκουν στην ίδια τάξη είναι αρκετή για να συγκλονίσει ολόκληρο το γερμανικό ράιχ, χωρίς καταστατικό, χωρίς διοικήσεις, χωρίς αποφάσεις και άλλους χειροπιαστούς τύπους. ... Έχει τόσο δυναμώσει τώρα το διεθνές κίνημα του ευρωπαϊκού και αμερικάνικου προλεταριάτου, που όχι μονάχα η πρώτη στενή του μορφή – η μυστική Ένωση – μα και η δεύτερη άπειρα πιο πλατιά μορφή μετατράπηκε σε δεσμά γι' αυτό, και που το απλό αίσθημα της αλληλεγγύης που στηρίζεται στην κατανόηση της ταυτότητας της ταξικής θέσης, φτάνει για να δημιουργήσει και να διατηρήσει ανάμεσα στους εργάτες όλων των χωρών και κάθε γλώσσας ένα και μόνο μεγάλο προλεταριακό κόμμα.»³

Για τον Μαρξ και τον Ένγκελς αυτό το «μεγάλο προλεταριακό κόμμα», το κομμουνιστικό κόμμα, δεν είναι παρά ιστορικό προϊόν της καπιταλιστικής κοινωνίας που λαμβάνει διαφορετικές μορφές ανάλογα με το στάδιο και την εξέλιξη αυτής της κοινωνίας. Με άλλα λόγια, οι προλετάριοι λόγω της αντικειμενικής τους θέσης εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας, αγωνίζονται και οργανώνουν τον αγώνα τους. **Αυτή η οργάνωση του**

¹ Η πρώτη μορφή αυτού του κειμένου ήταν μία από τις εισηγήσεις που είχαμε γράψει όταν συμμετείχαμε στα μαθήματα της ομάδας αυτομόρφωσης και συζήτησης του Κεφαλαίου.

² Οι Μαρξ και Ένγκελς μίηκαν στην Ένωση Κομμουνιστών το 1847.

³ Μαρξ – Ένγκελς, *Διαλεχτά Έργα*, Τόμος Β', σελ. 412, 1951.

προλεταριακού κινήματος, με τις μεταβαλλόμενες μορφές της, είναι το κομμουνιστικό κόμμα και όχι κάποια διαχωρισμένη πολιτική οργάνωση που αυτοδιαφημίζεται ως τέτοια.

Η αντίληψη του Μαρξ για την οργάνωση και τη συνείδηση πηγάζει, θα μπορούσαμε να πούμε, από τη σχέση που εντοπίζει μεταξύ **κοινωνικού είναι** και **συνείδησης**: «Δεν είναι η συνείδηση των ανθρώπων που καθορίζει το είναι τους, αλλά αντίστροφα το κοινωνικό τους είναι καθορίζει τη συνείδησή τους.»⁴

Για τον Μαρξ, η ένωση μεταξύ **κοινωνικού είναι** και **συνείδησης** είναι η **πράξη**. Η απάντηση στο ερώτημα «Πώς η τάξη γίνεται συνειδητή;» είναι: «Μέσω της πρακτικής της μέσα στον αγώνα.» Λέει χαρακτηριστικά στην τρίτη *Θέση για τον Φόουερμπαχ*: «*Η υλιστική θεωρία, ότι οι άνθρωποι είναι προϊόντα των περιστάσεων και της παιδείας, και ότι επομένως οι αλλαγμένοι άνθρωποι είναι προϊόντα άλλων περιστάσεων και διαφορετικής παιδείας, ξεχνάει ότι οι άνθρωποι είναι ακριβώς εκείνοι που αλλάζουν τις περιστάσεις και ότι ο παιδαγωγός έχει κι αυτός ανάγκη να παιδαγωγηθεί. ... Η σύμπτωση της αλλαγής των περιστάσεων και της ανθρώπινης δραστηριότητας ή αυτοαλλαγής μπορεί να εξεταστεί και να κατανοηθεί ορθολογικά μονάχα σαν επαναστατική πρακτική.*»⁵

Ή ακόμα πιο περιγραφικά στη 18^η *Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*: «... οι προλεταριακές επαναστάσεις, όπως οι επαναστάσεις του 19^{ου} αιώνα, κάνουν αδιάκοπη κριτική στον ίδιο τον εαυτό τους, διακόπτουν κάθε τόσο την ίδια τους την πορεία, ξαναγυρίζουν σε εκείνο που φαίνεται ότι έχει πραγματοποιηθεί για να το ξαναρχίσουν από την αρχή, περιγελάνε με ωμή ακρίβεια τις μισοτελειωμένες δουλειές, τις αδυναμίες και τις ελλειψότητες των πρώτων τους προσπαθειών, φαίνονται να ξαπλώνουν χάρω τον αντίπαλό τους μόνο και μόνο για να του δώσουν την ευκαιρία ν' αντλήσει καινούργιες δυνάμεις από τη γη και να ορθωθεί πάλι πιο γιγάντιος μπροστά τους, οπισθοχωρούν συνεχώς μπροστά στην ακαθόριστη απεραντοσύνη των σκοπών τους, ώσπου να δημιουργηθεί η κατάσταση από την οποία δεν υπάρχει επιστροφή και όπου οι ίδιες οι περιστάσεις φωνάζουν: "Ίδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα!"»⁶

Ως προϊόν του καπιταλισμού, η εργατική τάξη διαμορφώνεται από αυτόν και ταυτόχρονα αλλοτριώνεται. Είναι η πραγματική της κατάσταση που την οδηγεί στην απόρριψη του καπιταλισμού. Η ταξική πάλη έχει τις υλικές ρίζες της στον μηχανισμό του ίδιου του συστήματος. Η επανάσταση –δηλαδή η διαδικασία που στόχο έχει την κατάργηση αυτού του συστήματος– είναι κοινωνική δραστηριότητα που δημιουργεί, με το πέρασμα του χρόνου, τις πολιτικές μορφές που χρειάζεται η τάξη και συνιστούν την οργάνωσή της – δηλαδή το κόμμα. Το προλεταριάτο παραμένει το μόνιμο υποκείμενο της ιστορίας, ριζωμένο στις υλικές συνθήκες του καπιταλισμού, και είναι προορισμένο να καταστρέψει και να υπερβεί όλους τους παραδοσιακούς τρόπους πολιτικής έκφρασης, συμπεριλαμβανομένων και των δικών του, αφού μέσα στην επαναστατική διαδικασία **θα καταργήσει την πολιτική ως διαχωρισμένη σφαίρα**.

⁴ Κ. Μαρξ, *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, σελ. 19, Σύγχρονη Εποχή, 2010.

⁵ Κ. Μαρξ, Φ. Ένγκελς, *Η Γερμανική Ιδεολογία*, Gutenberg, 1977.

⁶ Κ. Μαρξ, *18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, Σύγχρονη Εποχή, 2005.

Λένιν

Το 1902 εκδίδεται η μπροσούρα με τίτλο «*Τι να κάνουμε;*» του Λένιν. Εκεί ο Λένιν διατυπώνει τις θέσεις του σχετικά με την επαναστατική θεωρία και την επαναστατική οργάνωση. Οι θέσεις αυτές δεν αποτελούν επινόηση του Λένιν αλλά θέσεις του Καρλ Κάουτσκου για τη συνείδηση και το κόμμα,⁷ τις οποίες ο Λένιν υιοθετεί και αναπτύσσει στο συγκεκριμένο κείμενο. Ο Κάουτσκου ήταν ο βασικός θεωρητικός της Β' Διεθνούς και στέλεχος του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (SPD). Θεωρείτο δε ο καλύτερος γνώστης των έργων των Μαρξ και Ένγκελς. Οι θέσεις του διαμόρφωσαν τη θεωρητική και πρακτική βάση της οργάνωσης όλων των κομμάτων της Β' Διεθνούς. Ακόμα όμως και μετά το 1914, την κατάρρευση της Β' Διεθνούς και τη ρήξη μεταξύ Κάουτσκου και Λένιν, οι συγκεκριμένες αντιλήψεις επιβίωσαν (μέσα πλέον από το «*Τι να κάνουμε;*») και διαμόρφωσαν τη βάση της Γ' Διεθνούς τόσο υπό τον Λένιν όσο και υπό τον Στάλιν. Αυτό αποτέλεσε και αποτελεί το μοντέλο οργάνωσης των κομμουνιστικών κομμάτων σε ολόκληρο τον κόσμο.

Για να μπορούμε κατευθείαν στο πνεύμα όσων υποστήριζε ο Κάουτσκου, ας δούμε ένα απόσπασμα που αναπαράγει αυτούσια ο Λένιν παρουσιάζοντάς το ως «*πολύ σωστά και σπουδαία λόγια*»: «... ο σοσιαλισμός ... και η ταξική πάλη γεννιούνται το ένα δίπλα στο άλλο και όχι το ένα από το άλλο, γεννιούνται κάτω από διαφορετικές προϋποθέσεις. Η σύγχρονη σοσιαλιστική συνείδηση μπορεί να γεννηθεί μόνο πάνω στη βάση της βαθιάς επιστημονικής γνώσης. ... Φορέας της επιστήμης δεν είναι το προλεταριάτο, αλλά η **αστική διανοήση**: στα κεφάλια ορισμένων μελών του στρώματος αυτού γεννήθηκε ακριβώς ο σύγχρονος σοσιαλισμός, κι αυτοί είναι εκείνοι που τον μετέδωσαν στους πιο αναπτυγμένους πνευματικά προλετάρους, οι οποίοι με τη σειρά τους τον μπάζουν στην ταξική πάλη του προλεταριάτου, εκεί όπου το επιτρέπουν οι συνθήκες. Έτσι η σοσιαλιστική συνείδηση είναι κάτι που έχει εισαχθεί απ' έξω στην ταξική πάλη του προλεταριάτου και όχι κάτι που γεννήθηκε αυθόρμητα απ' αυτήν.»⁸

Κεντρική θέση στο «*Τι να κάνουμε;*» είναι ότι το προλεταριάτο δεν μπορεί να πάει πέρα από τους άμεσους οικονομικούς αγώνες και απαιτείται η ύπαρξη επαγγελματιών επαναστατών από τους κόλπους της αστικής διανοήσης. Αυτοί οι επαγγελματίες επαναστάτες συνιστούν το κόμμα, το οποίο είναι φορέας της συνείδησης και, κατά συνέπεια, το υποκείμενο της επανάστασης ενώ το προλεταριάτο είναι το αντικείμενο. Η συνείδηση στο προλεταριάτο μπορεί να έρθει μόνο απ' έξω, δηλαδή από το κόμμα. Το «*αυθόρμητο στοιχείο*» δεν αποτελεί τίποτα άλλο παρά εμβρυακή μορφή του συνειδητού. Η λενινιστική θέση αρνείται κάθε δυνατότητα αυθεντικής δημιουργίας της εργατικής τάξης όταν δεν καθοδηγείται από το κόμμα, τον θεματοφύλακα της ταξικής συνείδησης. Επίσης, υπάρχει κάθετη διάκριση μεταξύ ταξικής πάλης και επαναστατικής θεωρίας αφού η δεύτερη αναπτύσσεται ανεξάρτητα από την πρώτη μέσα στη σφαίρα της διανοήσης και της σκέψης. Αναφερόμενος στις μαζικές απεργίες που είχαν γίνει τη δεκαετία 1890-1900 στη

⁷ Ο Κ. Κάουτσκου διατύπωσε αυτές τις θέσεις στο άρθρο του *Die Revision des Programms der Sozialdemokratie in Österreich* (Η αναθεώρηση του προγράμματος της αυστριακής σοσιαλδημοκρατίας) που δημοσιεύτηκε το 1901-1902 στο περιοδικό *Die Neue Zeit* και ασκούσε κριτική στο νέο πρόγραμμα του Αυστριακού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος.

⁸ Β. Λένιν, *Τι να κάνουμε;*, Σύγχρονη Εποχή, 2002, σελ. 49

Ρωσία λέει, μεταξύ άλλων: «Είπαμε ότι δεν μπορούσε να υπάρχει ακόμα σοσιαλδημοκρατική συνείδηση μέσα στους εργάτες. Η συνείδηση αυτή μπορούσε να έρθει σ' αυτούς μόνο απ' έξω. Η ιστορία όλων των χωρών δείχνει ότι η εργατική τάξη αποκλειστικά με τις δικές της δυνάμεις δεν είναι σε θέση ν' αναπτύξει παρά μόνο μια τρέιντιγιουνιονιστική συνείδηση, δηλαδή την πεποίθηση ότι είναι ανάγκη να ενωθεί σε σωματεία, να κάνει αγώνα ενάντια στ' αφεντικά, να παλεύει για ν' αποσπάσει από την κυβέρνηση τον άλφα ή τον βήτα απαραίτητο νόμο για τους εργάτες κ.λπ. Η διδασκαλία, όμως, του σοσιαλισμού αναπτύχθηκε από τις φιλοσοφικές, ιστορικές και οικονομικές θεωρίες, που τις επεξεργάστηκαν οι μορφωμένοι εκπρόσωποι των εύπορων τάξεων, η διανόηση. Οι θεμελιωτές του σύγχρονου επιστημονικού σοσιαλισμού, ο Μαρξ και ο Ένγκελς, ανήκαν και οι ίδιοι, ως προς την κοινωνική τους θέση, στην αστική διανόηση. Το ίδιο και στη Ρωσία, η θεωρητική διδασκαλία της σοσιαλδημοκρατίας εμφανίστηκε εντελώς ανεξάρτητα από την αυθόρμητη ανάπτυξη του εργατικού κινήματος, εμφανίστηκε σαν φυσικό και αναπόφευκτο επακόλουθο της ανάπτυξης της σκέψης μέσα στην επαναστατική-σοσιαλιστική διανόηση.»⁹

Σύμφωνα με τον Λένιν, καθήκον των επαγγελματιών επαναστατών είναι, μεταξύ άλλων, ο **αγώνας ενάντια στο αυθόρμητο**, αφού για τον Λένιν το αυθόρμητο εργατικό κίνημα δεν είναι τίποτα άλλο από τρέιντιγιουνιονισμός και τρέιντιγιουνιονισμός σημαίνει ιδεολογική υποδούλωση των εργατών στην αστική τάξη.¹⁰

Θεωρεί ριζικά λανθασμένη την άποψη των «οικονομιστών», όπως τους ονομάζει, οι οποίοι θεωρούσαν σημαντικούς τους καθημερινούς οικονομικούς αγώνες του προλεταριάτου αφού μόνο μέσα από αυτούς θα μπορούσε να αναπτυχθεί η ταξική πολιτική συνείδηση. Είναι απόλυτος: «Την ταξική πολιτική συνείδηση μπορούμε να τη φέρουμε στον εργάτη **μόνο από τα έξω**, δηλ. έξω από την οικονομική πάλη, έξω από τη σφαίρα των σχέσεων ανάμεσα στους εργάτες και στους εργοδότες.»¹¹

Ο Λένιν ήταν επίσης υπέρμαχος ενός αυστηρού συγκεντρωτισμού.

Οι δυο αρχές πάνω στις οποίες βασίζεται ο συγκεντρωτισμός του Λένιν είναι οι εξής:

1. Η τυφλή καθυπόταξη, και στην πιο μικρή λεπτομέρεια, όλων των οργάνων του κόμματος στο κέντρο του κόμματος (κεντρική επιτροπή) που μόνο αυτό σκέφτεται, καθοδηγεί και αποφασίζει για όλα (γραφειοκρατία).
2. Ο αποφασιστικός διαχωρισμός του οργανωμένου πυρήνα των επαναστατών από το κοινωνικό-επαναστατικό περιβάλλον τους, δηλαδή από το προλεταριάτο.

Ο Λένιν υποστήριζε ότι «δεν είναι πια οι προλετάριοι, αλλά συγκεκριμένοι διανοούμενοι στο κόμμα μας που χρειάζονται εκπαίδευση στα θέματα της οργάνωσης και της πειθαρχίας». Ο συγκεντρωτισμός δηλαδή είχε στόχο τους διανοούμενους του κόμματος οι οποίοι, σύμφωνα με τον Λένιν, είναι επιρρεπείς στον οπορτουνισμό. Αντίθετα, ο αυθεντικός προλετάριος, ισχυρίζεται ο Λένιν, νιώθει εξ αιτίας του ταξικού του ενστίκτου ένα είδος

⁹ Ο.π., σελ. 39.

¹⁰ Ο.π., σελ. 50.

¹¹ Ο.π., σελ. 97.

ηδονής στο να εγκαταλείψει τον εαυτό του στη μέγγενη της αυστηρής ηγεσίας και της ανελέητης πειθαρχίας.

Δίκτυο επαναστατών

Ένα άλλο ζήτημα που αναπτύσσει ο Λένιν στο «Τι να κάνουμε;» είναι η δημιουργία ενός δικτύου επαγγελματιών επαναστατών που η δουλειά τους θα ήταν η «κυκλοφορία των αγώνων», όπως το ονόμασαν πολλές δεκαετίες μετά οι ιταλοί εργατιστές.

Η συνθήκη που έκανε αναγκαία τη δημιουργία αυτού του δικτύου ήταν η διείδυση της πολιτικής αστυνομίας στους αγώνες: *«Τέτοιοι εργάτες, μέσοι άνθρωποι της μάζας, είναι ικανοί να δείξουν τεράστια ενεργητικότητα και αυταπάρνηση σε μια απεργία, σε οδομαχίες ενάντια στην αστυνομία και στο στρατό και είναι σε θέση (και μόνο αυτοί μπορούν) να κρίνουν την έκβαση ολόκληρου του κινήματός μας - ακριβώς, όμως, ο αγώνας ενάντια στην πολιτική αστυνομία απαιτεί ειδικά προσόντα, απαιτεί **εξ επαγγέλματος** επαναστάτες.»*¹²

Δουλειά της πολιτικής αστυνομίας είναι να προσπαθεί να αποκρύψει την ύπαρξη των αγώνων και να προκαλεί σύγχυση στους κόλπους των αγωνιστών. Η πολιτική αστυνομία αποτελείται από επαγγελματίες επιστήμονες που επιβάλλουν την άγνοια και διακόπτουν την επικοινωνία και μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο από εξίσου επαγγελματίες επαναστάτες οι οποίοι ενεργοποιούν την ενδοταξική γνώση και επικοινωνία. Σύμφωνα με τον Λένιν: *«Μια μυστική απεργία είναι κάτι το αδύνατο για όσους παίρνουν μέρος σ' αυτήν και για όσους έχουν άμεση επαφή μαζί της. Για τη μάζα, όμως, των Ρώσων εργατών η απεργία αυτή μπορεί να μείνει (και στις περισσότερες περιπτώσεις μένει) “μυστική”, γιατί η κυβέρνηση θα φροντίσει να κόψει κάθε επαφή με τους απεργούς, θα φροντίσει να κάνει αδύνατη τη διάδοση κάθε πληροφορίας για την απεργία. Εδώ ακριβώς χρειάζεται μια ειδική “πάλη ενάντια στην πολιτική αστυνομία”, πάλη που ποτέ δεν μπορεί να διεξαχθεί δραστήρια από μια τόσο πλατιά μάζα, σαν κι αυτή που συμμετέχει στις απεργίες. Η πάλη αυτή πρέπει να οργανωθεί “σύμφωνα με όλους τους κανόνες της τέχνης” από ανθρώπους που ασχολούνται επαγγελματικά με την επαναστατική δράση.»*¹³

Για να καταλάβουμε καλύτερα το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσει ο Λένιν την επιχειρηματολογία του πρέπει να πούμε κάποια πράγματα για την πολιτική αστυνομία της Τσαρικής Ρωσίας, την Οχράνα ή Υπηρεσία για την Προστασία της Δημόσιας Ασφαλείας και Τάξης. Δημιουργήθηκε το 1825 ως Τρίτο Τμήμα και αναβαθμίστηκε το 1880 με το όνομα Οχράνα για την αντιμετώπιση των τρομοκρατικών δολοφονικών επιθέσεων αλλά και των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εργατών. Τη δεκαετία του 1910 αριθμούσε 50.000 πράκτορες σε ολόκληρη τη Ρωσία. Όταν ο Λένιν έγραφε το «Τι να κάνουμε;» η Οχράνα είχε βάλει σε εφαρμογή το πιο φιλόδοξο σχέδιό της: να φτιάξει το δικό της συνδικαλιστικό κίνημα! Κατά την άποψη των λενινιστών/σταλινικών, στόχος του καθεστώτος ήταν να στρέψουν τους εργατικούς αγώνες σε επιμέρους αιτήματα εναντίον των βιομηχάνων αποτρέποντάς τους από πολιτικούς αγώνες εναντίον του Τσάρου. Κεντρικό πρόσωπο σε αυτή την απόπειρα ήταν ο πρώην επαναστάτης και μετέπειτα διοικητής της Οχράνα στη

¹² Ο.π., σελ. 133.

¹³ Ο.π., σελ. 134.

Μόσχα, Σεργκέι Ζουμπάτοφ. Αυτός δημιούργησε τον «Σύνδεσμο αλληλοβοήθειας εργατών εκμηχανισμένης παραγωγής», μια οργάνωση που καθοδηγούνταν και χρηματοδοτούνταν από την Οχράνα. Αυτή η οργάνωση είχε τόσο μεγάλη επιτυχία που άρχισαν να συμμετέχουν σε αυτή και εργάτες από άλλες ειδικότητες. Οι οργανώσεις αυτές επεκτάθηκαν και σε άλλες πόλεις εκτός από τη Μόσχα (Οδησός, Κίεβο, Μινσκ αλλά και στην Αγία Πετρούπολη υπό την καθοδήγηση του διαβόητου Παπά Γκαπόν). Μάλιστα οργάνωσαν παράνομες αλλά επιτυχημένες απεργίες προκαλώντας την οργή των βιομηχάνων. Λόγω της αναταραχής που δημιουργήθηκε η κυβέρνηση σταμάτησε την επιχείρηση και απέλυσε τον Ζουμπάτοφ. Αυτό το σχέδιο έχει μείνει στην ιστορία με το όνομα Ζουμπατοφισμός ή αστυνομικός σοσιαλισμός. Εκτός λοιπόν από την απόκρυψη των αγώνων, τη διακοπή της επικοινωνίας των αγώνων, η πολιτική αστυνομία επιδιόταν και σε μίμηση των αγώνων.

Σύμφωνα με τον Λένιν, η παραγωγή της επανάστασης έχει τις ρίζες της σε μια συμπληρωματική σχέση μεταξύ επικοινωνίας και μυστικότητας. Για να μεταφερθεί η γνώση της δράσης των μαζών στις μάζες, αποφεύγοντας την πολιτική αστυνομία, θα πρέπει οι επαγγελματίες επαναστάτες να είναι ειδικοί της μυστικότητας και της επικοινωνίας. Η οργάνωση των επαναστατών πρέπει να είναι όσο γίνεται πιο ιδιωτική/μυστική έτσι ώστε να κάνει όσο γίνεται πιο δημόσιες τις δραστηριότητες της μάζας. Βασικό στοιχείο της δουλειάς των επαγγελματιών επαναστατών είναι να διαφύγουν από την πολιτική αστυνομία. Σε αυτό το πλαίσιο, θεωρούσε ότι βασική προϋπόθεση για την παραγωγή της επανάστασης ήταν μια «παν-ρωσική εφημερίδα». Στόχος αυτής της εφημερίδας ήταν η διεύρυνση των καναλιών επικοινωνίας μεταξύ των επαναστατικών κύκλων. Αυτή η επικοινωνία θα δημιουργούσε πολλές ευκαιρίες για συζήτηση σε ολόκληρο το επαναστατικό δίκτυο. Το πιο σημαντικό όμως ήταν ότι αυτή η εντατική ενδο-ταξική επικοινωνία θα δημιουργούσε μια ταυτόχρονη δράση (σύνδεση των αγώνων), η οποία είναι απαραίτητος όρος για μια επιτυχημένη εξέγερση.¹⁴

Λούξεμπουργκ

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ άσκησε κριτική στον Λένιν και στις αντιλήψεις του για τη σημασία των αγώνων του προλεταριάτου, για το ζήτημα της συνείδησης και για τον ρόλο και τη δομή του κόμματος. Του άσκησε μάλιστα σφοδρή κριτική σε σχέση με τον συγκεντρωτισμό του κατηγορώντας τον ευθέως ότι αυτό που θέλει είναι να ελέγξει το κόμμα και να περιορίσει το κίνημα αντί να το αναπτύξει. Παρόλο που κατηγορήθηκε από τον Λένιν για «αυθορμητισμό», στην πραγματικότητα η ίδια ποτέ δεν υποστήριξε ότι δεν πρέπει να υπάρχει μια οργανωμένη πρωτοπορία η οποία ταυτίζεται με το κόμμα. Όμως, η ανάγκη ύπαρξης της οργανωμένης πρωτοπορίας δεν απορρέει από το γεγονός ότι οι αγώνες της εργατικής τάξης δεν έχουν πολιτική διάσταση και κινούνται σε στενά οικονομικά πλαίσια. Αντίθετα, επειδή οι αγώνες του προλεταριάτου είναι πολυδιασπασμένοι –χωρικά και χρονικά– απαιτείται η ύπαρξη του κόμματος για τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής ενοποίησης της τάξης. Η οργανωμένη αυτή πρωτοπορία όμως δεν πρέπει να είναι διαχωρισμένη από την εργατική τάξη αλλά αντίθετα βρίσκεται σε συνεχή διαλεκτική σχέση

¹⁴ Ο.π., σελ. 213-4.

με το προλεταριάτο, τον αυθορμητισμό του και τους αγώνες του. Η συνείδηση αναπτύσσεται μόνο μέσα από τον αγώνα και δεν εισάγεται στην τάξη απ' έξω, από το κόμμα. Θεωρούσε ότι η μαζική απεργία ήταν η αυθόρμητη και γενική μορφή της προλεταριακής ταξικής πάλης που ορίζεται από το σημερινό στάδιο καπιταλιστικής ανάπτυξης και ταξικών σχέσεων. Η Λούξεμπουργκ εναντιώθηκε επίσης στην άποψη ότι η θεωρία της ταξικής πάλης μπορεί να προκύψει ανεξάρτητα από την ίδια την ταξική πάλη: «Η ταξική πάλη του προλεταριάτου είναι πιο παλιά από τη σοσιαλδημοκρατία· ως στοιχειώδες προϊόν της ταξικής κοινωνίας, εμφανίζεται μαζί με την εμφάνιση του καπιταλισμού στην Ευρώπη. Δεν είναι η σοσιαλδημοκρατία που ξεκινάει την εκπαίδευση του σύγχρονου προλεταριάτου αλλά το αντίθετο, είναι το προλεταριάτο που την έφερε στη ζωή για να ενσαρκώσει τη συνείδηση του σκοπού που πρέπει να επιτευχθεί και για να συντονίσει, χρονικά και χωρικά, τις επεισοδιακές και τοπικές δράσεις του ταξικού αγώνα».¹⁵

Σε αντίθεση με τον Λένιν, έδωσε έμφαση στην κοινωνική και όχι απλώς στην πολιτική φύση της προλεταριακής επανάστασης. Η ιστορία των επαναστάσεων είχε δείξει ότι δεν ήταν η συνειδητή δουλειά κάποιων «αρχηγών» και «κομμάτων» αλλά ότι η επανάσταση είναι κοινωνικό φαινόμενο με ρίζες στον ταξικό χαρακτήρα της καπιταλιστικής κοινωνίας. Αυτή είναι και η υλική βάση από την οποία απορρέει ο ισχυρός σύνδεσμος μεταξύ αυθορμητισμού και οργάνωσης. Η επανάσταση δεν μπορεί να νοηθεί ως το καθαρό προϊόν της κουλτούρας, της «ιδεολογίας του σοσιαλισμού», ανεξάρτητα από την υλική ιστορική ανάπτυξη. Υπό αυτό το πρίσμα, η Λούξεμπουργκ υποστήριζε ότι η δραστηριότητα του κόμματος, η ανάπτυξη της προλεταριακής επίγνωσης των στόχων του αγώνα, δηλαδή η συνείδηση, και ο ίδιος ο αγώνας δεν είναι διαφορετικά πράγματα, διαχωρισμένα χρονικά. Είναι διαφορετικές όψεις της ίδια διαδικασίας και βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση μεταξύ τους. Ως εκ τούτου, η απελευθέρωση της εργατικής τάξης θα είναι έργο της ίδιας της εργατικής τάξης και όχι κάποιων ειδικών της επανάστασης. Και με τα δικά της λόγια, κάνοντας κριτική στον Λένιν: «Ας μιλήσουμε ανοιχτά. Ιστορικά, τα λάθη που διαπράττονται από ένα πραγματικά επαναστατικό κίνημα είναι απείρως περισσότερο καρποφόρα από το οποιοδήποτε αλάθητο της πιο έξυπνης κεντρικής επιτροπής».¹⁶

Συμπερασματικά

Το κόμμα-πρωτοπορία ως μοντέλο οργάνωσης της τάξης δεν είναι απλώς άχρηστο, αλλά επιπλέον οδηγεί στο πάγωμα της αυτόνομης δραστηριότητας της τάξης σε απολιθωμένες μορφές και θεσμούς που αντί να την προωθούν προς μια ριζοσπαστική κατεύθυνση την περιορίζουν. Αυτό αφορά και τη Λούξεμπουργκ η οποία, παρόλο που δεν υποβιβάζει την αυτόνομη δραστηριότητα της τάξης σε απλώς οικονομική ή συνδικαλιστική στερούμενη ταξικής συνείδησης όπως ο Λένιν, θεωρεί πως το κόμμα-πρωτοπορία είναι απαραίτητο για

¹⁵ Rosa Luxemburg, *The Crisis of German Social Democracy*. Βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/junius/>

¹⁶ Βασική αναφορά για την κριτική της Λούξεμπουργκ στον λενινισμό αποτελεί το κείμενό της, *Οργανωτικά ζητήματα της Ρωσικής Σοσιαλδημοκρατίας (Μαρξισμός ή Λενινισμός;)*. Βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.marxists.org/ellinika/archive/luxembourg/1904/marxlen.htm>.

τη διαμόρφωση της στρατηγικής ενοποίησης της τάξης, αφού οι ταξικοί αγώνες τείνουν να είναι κατακερματισμένοι.

Τόσο για το Λένιν όσο και για τη Λούξεμπουργκ η κυκλοφορία των αγώνων είναι έργο του κόμματος-πρωτοπορία παρόλο που ο πρώτος θεωρεί ότι η πρωτοπορία δεν είναι μόνον αντικειμενικά διαχωρισμένη από την εργατική τάξη ως το ξεχωριστό στρώμα των επαγγελματιών επαναστατών, της επαναστατικής инτελλιγκέντσιας, αλλά οφείλει να είναι διαχωρισμένη ώστε να μπορεί να εξασφαλίζει την επικοινωνία των ταξικών αγώνων παρά την καταστολή ενώ η δεύτερη θεωρεί ότι η ανάπτυξη της πρωτοπορίας είναι αξεχώριστη από την ανάπτυξη των ταξικών αγώνων και, αντιθέτως από τον Λένιν, θέτει ως πρόταγμα τον διαρκή αγώνα ενάντια στον διαχωρισμό της πρωτοπορίας από τη βάση. Για τη Λούξεμπουργκ, τα στελέχη του κόμματος πρέπει να διδάσκονται από την αυθόρμητη δράση των προλετάρων ώστε να μη λειτουργούν περιοριστικά στην πρωτοβουλία και τη δημιουργικότητα της βάσης αλλά προωθητικά. Σε αντίθεση με τον Λένιν για τον οποίο το κόμμα αποτελεί ένα δίκτυο επαγγελματιών επαναστατών, για τη Λούξεμπουργκ το κόμμα πρέπει να είναι ένα δίκτυο δρωσών μειοψηφιών.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε συνοπτικά τις θέσεις που αναπτύχθηκαν για την οργάνωση και την κυκλοφορία των αγώνων στην Ιταλία και τη Γερμανία από ριζοσπαστικές τάσεις του κινήματος κατά τη διάρκεια της δεύτερης προλεταριακής επίθεσης στην ταξική κοινωνία, που κορυφώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '60 με το ξέσπασμα προλεταριακών εξεγέρσεων και ταξικών αγώνων σε κάθε σφαίρα της κοινωνικής ζωής.

B. Η συμβολή σύγχρονων επαναστατικών ρευμάτων στη συζήτηση για την οργάνωση και την κυκλοφορία των αγώνων

Πρώτα θα εξετάσουμε τις θέσεις των Ιταλών εργατιστών και την περαιτέρω επεξεργασία τους από θεωρητικούς του Αυτόνομου Μαρξισμού, συγκεκριμένα τον Χάρρυ Κλήβερ.

Οι αντιλήψεις των αυτόνομων για την οργάνωση και την κυκλοφορία των αγώνων

Θα ξεκινήσουμε από τον Μπολόνια και τις θέσεις που διατύπωσε στο άρθρο του: «*Ταξική σύνθεση και θεωρία του κόμματος στις απαρχές του κινήματος των εργατικών συμβουλίων*», που πρωτοδημοσιεύτηκε το 1972 στα Ιταλικά.¹⁷

Σε αυτό το άρθρο ο **Μπολόνια** εκφράζει τη θέση ότι δεν υπάρχει μία ιδανική μορφή ταξικής οργάνωσης. Αντιθέτως, οι μορφές οργάνωσης της τάξης οφείλουν να προσαρμόζονται στις αλλαγές της ταξικής σύνθεσης και, ευρύτερα, της συνολικής οργάνωσης των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, αλλαγές οι οποίες αποτελούν απάντηση του κεφαλαίου στον προηγούμενο κύκλο ταξικών αγώνων. Επίσης, πρέπει να αντλούν διδάγματα από τις ανολοκλήρωτες επαναστάσεις: η «επιστήμη του κόμματος» οφείλει να συλλάβει θεωρητικά όλες τις πλευρές των αγώνων του παρελθόντος και της οργάνωσής τους ώστε όχι μόνο να μπορεί να τις αναπαραγάγει αλλά να μπορεί και να τις ξεπεράσει. Παρόλο που ο Μπολόνια παραμένει εντός του λενινιστικού πολιτικού πλαισίου, παραδέχεται ότι ακόμη και οι καλύτερες θεωρητικές υποθέσεις δεν μπορεί παρά να ξεπεραστούν από τις μορφές και τα περιεχόμενα που γεννιούνται μέσα από τους ίδιους τους αγώνες, χωρίς να τα έχει προβλέψει η λεγόμενη «επιστήμη του κόμματος».

Μια άλλη εξαιρετικά σημαντική συνεισφορά στη συζήτηση για την οργάνωση είναι εκείνη του **Ρομάνο Αλκουάτι** στο άρθρο του «*Το δίκτυο αγώνων στην Ιταλία*».¹⁸ Το άρθρο αυτό εισήγαγε την έννοια του δικτύου αγώνων το οποίο συναρθρώνεται κάθετα και οριζόντια. Η κάθετη συνάρθρωση του δικτύου αγώνων αφορά τη θέση των αγώνων μέσα στο κύκλωμα αναπαραγωγής του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου. Η οριζόντια συνάρθρωση του δικτύου αγώνων αφορά τη γεωγραφική κατανομή και σύνδεσή τους. Εντός της κάθετης και οριζόντιας συνάρθρωσης των αγώνων υπάρχουν σημεία διασύνδεσης των αγώνων, τα λεγόμενα **κομβικά σημεία** του δικτύου αγώνων. Το δίκτυο αγώνων ορίζεται λοιπόν ως η δυναμική διαδικασία της κυκλοφορίας των αγώνων στο πλαίσιο της κάθετης και της οριζόντιας συνάρθρωσής τους. Χωρίς να επεκταθούμε περαιτέρω στην περίπλοκη έννοια του δικτύου αγώνων πρέπει να σημειώσουμε ότι σε αυτήν εκφράζεται για πρώτη φορά ξεκάθαρα η θέση πως η κύκλιση του κεφαλαίου είναι ταυτόχρονα κυκλοφορία των αγώνων.

¹⁷ Η αγγλική μετάφραση βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://libcom.org/library/class-composition-sergio-bologna>.

¹⁸ Μια περίληψη του άρθρου στα Αγγλικά από τον Χ. Κλήβερ μπορεί να βρεθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/networka.html>.

Τη θέση αυτή την ανέπτυξε περαιτέρω ένας αμερικάνος αυτόνομος μαρξιστής, ο **Χάρρυ Κλήβερ**, σε ένα άρθρο που δημοσίευσε στις αρχές της δεκαετίας του '80.¹⁹ Όπως χαρακτηριστικά έγραφε, κάθε σημείο του κυκλώματος του κεφαλαίου είναι δυνητικά και σημείο διάρρηξής του λόγω του ταξικού ανταγωνισμού. Η διάρρηξη του κυκλώματος του κεφαλαίου σε κάποια από τις φάσεις του επιφέρει συνέπειες και στις υπόλοιπες. Για παράδειγμα, καθώς οι αγώνες στις φάσεις I [Μετατροπή του χρηματικού κεφαλαίου σε μέσα παραγωγής και εργασιακή δύναμη, δηλαδή σε παραγωγικό κεφάλαιο] και II [Λειτουργία του παραγωγικού κεφαλαίου] μπορεί να μειώσουν το βαθμό εκμετάλλευσης της εργασίας λόγω μείωσης του μεγέθους και της εντατικότητας της εργάσιμης ημέρας ή λόγω της αύξησης των μισθών, οι καπιταλιστές αναγκάζονται να ακολουθήσουν μεθόδους άντλησης σχετικής υπεραξίας για να υποκαταστήσουν την εργασιακή δύναμη, αυξάνοντας την παραγωγικότητα και το συνολικό προϊόν. Αυτό από τη μια μεριά μπορεί να οδηγήσει σε πτώση του ποσοστού του κέρδους λόγω της αύξησης της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου (φάση II) και από την άλλη σε παραγωγή πάνω από τα όρια της αγοράς (φάση III [μετατροπή των εμπορευμάτων που παρήχθησαν στη φάση II, δηλ. του εμπορευματικού κεφαλαίου, σε αξιοποιημένο χρηματικό κεφάλαιο]) με αποτέλεσμα το ξέσπασμα ύφεσης που μπορεί να πυροδοτήσει αγώνες ανέργων, αγώνες αυτομείωσης κλπ. Αυτό το παράδειγμα δείχνει πώς το κύκλωμα του κεφαλαίου επιφέρει κυκλοφορία των αγώνων χωρίς αυτό να είναι προσχεδιασμένο και συνειδητό. Ωστόσο, η σύνδεση των αγώνων μπορεί να γίνει και συνειδητά, καθώς τα αγωνιζόμενα υποκείμενα σε διαφορετικά σημεία του κυκλώματος επικοινωνούν και συμμαχούν το ένα με το άλλο.

Η ανάλυση του Κλήβερ για τη σχέση της κυκλοφορίας των αγώνων με το κύκλωμα του κεφαλαίου δεν ήταν μόνο μια επίθεση στον νετερμινιστικό Μαρξισμό καθώς εντόπιζε την κρίση στη διάρρηξη του κυκλώματος του κεφαλαίου λόγω της ταξικής πάλης. Η σημασία της ήταν εξαιρετικά μεγάλη διότι ανέδειξε ότι δεν είναι σημαντικοί μόνο οι αγώνες που ξεσπούν στην άμεση διαδικασία παραγωγής, σε αντίθεση με τις προκαταλήψεις των λεγόμενων ορθόδοξων μαρξιστών. Πλέον, το επίκεντρο μετατέθηκε από τους αγώνες στα εργοστάσια **στις πολλαπλές εστίες σύγκρουσης σε κάθε σημείο του κυκλώματος του κοινωνικού κεφαλαίου**, σε κάθε τόπο του κοινωνικού εργοστασίου: το σχολείο, την οικογένεια, τα γραφεία του ΟΑΕΔ, το εργοστάσιο, το γραφείο, εστίες που είναι μάλιστα δυνητικά συνδεδεμένες μεταξύ τους. Και αυτό δεν είναι σημαντικό μόνο από τη σκοπιά της άρνησης των καπιταλιστικών σχέσεων, αλλά και από την άποψη ότι η κυκλοφορία και η κίνηση του προλεταριάτου και των αγώνων του αποτελεί την ίδια τη διαδικασία δημιουργίας του νέου κομμουνιστικού κόσμου, εφόσον **μέσα στην κυκλοφορία των αγώνων το προλεταριάτο δημιουργεί νέες ανάγκες και νέες κοινωνικές σχέσεις**, απαλλοτριώνει τα εμπορεύματα και τα επανοικειοποιείται ως αξίες χρήσης, χρησιμοποιώντας τα μάλιστα διαφορετικά από τον αρχικό τους σκοπό, επανακτά τον χρόνο και τον χώρο της κοινωνικής ζωής.

¹⁹ P. Bell και H. Cleaver, *Marx's theory of crisis as a theory of class struggle*, Research in Political Economy, τ. 5, 1982.

Ο Χάρρυ Κλήβερ δεν συνέβαλε όμως μόνο στην ανάπτυξη της ανάλυσης του Αλκουάτι για το δίκτυο αγώνων, αλλά προχώρησε και τη θέση του Μπολόνια ότι η οργάνωση της τάξης οφείλει να προσαρμόζεται στις αλλαγές της ταξικής σύνθεσης. Λέει χαρακτηριστικά σε μια συνέντευξή του, ότι δεν μπορεί ένα μόνο μοντέλο οργάνωσης να ταιριάζει σε κάθε τμήμα της ταξικής σύνθεσης και σε κάθε σημείο του κυκλώματος αναπαραγωγής του κεφαλαίου, πόσω μάλλον όταν η ταξική σύνθεση αλλάζει μέσα στον χρόνο.²⁰ Το ζήτημα της οργάνωσης του αγώνα δεν πρέπει επομένως να τίθεται ως ζήτημα επιλογής ή δημιουργίας των κατάλληλων θεσμών. Η ιστορία του εργατικού κινήματος έδειξε ότι οι παγιωμένοι θεσμοί αντιστέκονται σε αλλαγές που πιθανόν είναι απαραίτητες, όντας, σε τελική ανάλυση, καταδικασμένοι να γραφειοκρατικοποιηθούν. **Οι άκαμπτες δομές που υιοθέτησε ιστορικά η αριστερά είχαν σαν αποτέλεσμα το διαχωρισμό και την απομόνωση των διαφορετικών κομματιών** (βλ. το παράδειγμα του συνδικαλισμού και τους κλαδικούς-συντεχνιακούς διαχωρισμούς που επέφερε). Αντιθέτως, σύμφωνα με τον Κλήβερ, οφείλουμε να σκεφτόμαστε σχετικά με αυτό το ζήτημα από μια διαφορετική και πιο θεμελιώδη σκοπιά, τη σκοπιά της ανάπτυξης της συνεργασίας ανάμεσα στους αγωνιζόμενους προλετάρους.

Καθώς το προλεταριάτο είναι διαιρεμένο κλαδικά, μισθολογικά, εθνικά, φυλετικά, σεξουαλικά και αυτή τη διαίρεση τη διαχειρίζεται, τη χρησιμοποιεί και την προωθεί το κεφάλαιο, είναι απαραίτητο να βρεθούν οι πολιτικές στρατηγικές και οι τρόποι οργάνωσης που θα ενοποιούν τους αγώνες των διαφορετικών κομματιών χωρίς όμως να τους υποτάσσουν σε ένα πολιτικό πρόγραμμα ή στους στόχους των πιο ισχυρών από αυτά, όπως για παράδειγμα συνέβαινε με τους αγώνες του γυναικείου προλεταριάτου πριν το ξέσπασμα του φεμινιστικού κινήματος τη δεκαετία του '60. Με άλλα λόγια, η στρατηγική και η οργάνωση πρέπει να εξυπηρετεί τη συμπληρωματικότητα των αγώνων ή τουλάχιστον την αλληλοϋποστήριξή τους και την αμοιβαία ενίσχυσή τους γύρω από το στοιχείο που έχουν κοινό: την άρνηση της κυριαρχίας του κεφαλαίου. Αυτό δεν μπορεί να γίνει, κατά τον Κλήβερ, μέσω της επινόησης της υποτιθέμενης βέλτιστης οργανωτικής μορφής ή μιας ενοποιητικής ιδεολογίας, ακόμη και του μαρξισμού. Ο Κλήβερ υιοθετεί σ' αυτή την κατεύθυνση την έννοια της «πολιτικής της διαφοράς» των Ντελέζ-Γκουαταρί, ως μια στρατηγική που μειώνει ή εξαλείφει τον ανταγωνισμό ανάμεσα στα διαφορετικά κομμάτια της τάξης. Παραδέχεται βέβαια ότι η πολιτική της διαφοράς οδήγησε συχνά στην περιχαράκωση και τον ανταγωνισμό ανάμεσα στα διαφορετικά κομμάτια, βλ. λ.χ. τον κατακερματισμό που επέφερε η λεγόμενη «πολιτική της ταυτότητας», γι' αυτό πρέπει οι μορφές οργάνωσης των διαφορετικών κομματιών να ενισχύουν τη συμπληρωματικότητα των προσπαθειών τους. Οι μορφές αυτές πρέπει να μεταβάλλονται και να προσαρμόζονται ανάλογα με το πώς εξελίσσονται οι αγώνες.

Σημαντική συνεισφορά του Κλήβερ είναι η θέση του πως η αντίθεση ανάμεσα στον αυθορμητισμό και την οργάνωση είναι ψευδής. Συνήθως, όταν ένας αγώνας προκύπτει αυθόρμητα, δηλαδή δεν έχει σχεδιαστεί εκ των προτέρων από κάποιο επιτελείο, οι άνθρωποι που τον διεξάγουν οργανώνονται για να τον πραγματοποιήσουν. Επομένως, η αντίθεση αυθορμητισμού-οργάνωσης υποκρύπτει την αποδοχή της καπιταλιστικής λογικής

²⁰ *Ταξική Αυτονομία. Η αυτονομία και δύναμη των ίδιων των εργατών/εργατριών.* Μια συνέντευξη με τον Χάρρυ Κλήβερ, μετάφραση: Rebelnet, <http://www.rebelnet.gr/articles/view/An-Interview-with-Harry-Cleaver>.

ότι η οργάνωση συγκροτείται πάντοτε από «πάνω προς τα κάτω» με κάποιο είδος ηγεσίας. Η από τα κάτω οργάνωση θεωρείται στοιχειώδης, χωρίς επαναστατικό περιεχόμενο ή ακόμη χειρότερα χασοτική και αναποτελεσματική.

Προλεταριακή δημόσια σφαίρα

Την εποχή που οι αυτόνομοι στην Ιταλία ανέπτυσαν την έννοια της αυτοαξιοποίησης και την έννοια της κυκλοφορίας των αγώνων που ξεσπούν σε κάθε σημείο του κυκλώματος του κοινωνικού κεφαλαίου, οι Γερμανοί Μαρξιστές Όσκαρ Νεγκτ και Αλεξάντερ Κλούγκε εισήγαγαν την έννοια της προλεταριακής δημόσιας σφαίρας.²¹ Οι μαρξιστές αυτοί όρισαν τη δημόσια σφαίρα ως την αναγκαία μεσολάβηση ανάμεσα στις μεταβαλλόμενες μορφές της καπιταλιστικής παραγωγής από τη μια μεριά και την οργάνωση της κοινωνικής εμπειρίας από την άλλη. **Με μαρξικούς όρους η δημόσια σφαίρα είναι η αναγκαία μεσολάβηση ανάμεσα στο κοινωνικό είναι και τη συνείδηση.**

Για τους συγκεκριμένους συγγραφείς, η προλεταριακή δημόσια σφαίρα διακρίνεται από την αστική δημόσια σφαίρα, καθώς τίθεται ενάντια στις ανάγκες της καπιταλιστικής παραγωγής και αναπαραγωγής μέσα από την οργάνωση των προλεταριακών αναγκών και επιθυμιών.

Η κλασική αστική δημόσια σφαίρα, δηλαδή ο αστικός τύπος, τα κόμματα, οι λέσχες και οι σύλλογοι που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, έχει ξεπεραστεί από τις λεγόμενες «βιομηχανοποιημένες δημόσιες σφαίρες της παραγωγής», δηλαδή τα ΜΜΕ, την οργάνωση της φαινομενικότητας του αστικού τοπίου και των βιομηχανικών ζωνών, τη «βιομηχανία της συνείδησης», δηλαδή τη διαφήμιση και το μάρκετινγκ, τα τμήματα δημόσιων σχέσεων των επιχειρήσεων και των «ομάδων συμφερόντων». Σε αντίθεση με την κλασική αστική δημόσια σφαίρα της οποίας κύρια αδυναμία ήταν ο διαχωρισμός της δημόσιας από την ιδιωτική ζωή, οι βιομηχανοποιημένες δημόσιες σφαίρες διακρίνονται από το ότι παράγονται βιομηχανικά και επεκτείνονται σε όλες τις πλευρές της καθημερινής ζωής. Η εμπορευματική παραγωγή έχει αγκαλιάσει όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής. Σε αυτό το πλαίσιο η εμφάνιση των εμπορευμάτων αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία τείνοντας να αποσπαστεί από την αξία χρήσης. Μέσα από αυτή την εξέλιξη τα εμπορεύματα συμμετέχουν και αυτά στη δημόσια σφαίρα: γίνονται αντικείμενα της φαντασιακής κατανάλωσης. **Με αυτή την έννοια, οι ανθρώπινες ανάγκες και οι μορφές συνείδησης γίνονται και αυτές αντικείμενα της καπιταλιστικής παραγωγής.**

Οι ανάγκες των προλετάρων αναγνωρίζονται στο βαθμό που μπορούν να ενταχθούν στην καπιταλιστική διαδικασία αξιοποίησης. Το κεφάλαιο προσαρμόζεται στις πραγματικές ανάγκες αλλά την ίδια στιγμή τις διαμορφώνει ώστε να μπορεί να τις εντάξει στην αξιοποίησή του. Έτσι, η προλεταριακή εμπειρία και οι προλεταριακές ανάγκες χωρίζονται στα δύο: ένα κομμάτι απορροφάται εντός των νέων βιομηχανοποιημένων δημόσιων σφαιρών ενώ το άλλο αποκλείεται αφού δεν είναι αναγκαίο ή τίθεται ενάντια στη

²¹ O. Negt, A. Kluge, *Öffentlichkeit und Erfahrung. Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit*. Frankfurt a. M. 1972

διαδικασία αναπαραγωγής του κεφαλαίου και τους θεσμούς νομιμοποίησης. Έτσι, το κεφάλαιο συγκροτεί αρνητικά ένα σύνολο συμφερόντων και ιδιοτήτων που δεν μπορούν να ενταχθούν πλήρως στη διαδικασία αξιοποίησής του. Οι Νεγκτ και Κλούγκε έβλεπαν αυτό το σύνολο ιδιοτήτων και συμφερόντων να εκφράζεται την εποχή που έγραφαν, στις αρχές της δεκαετίας του '70, στις τάσεις φυγής και τις φαντασιακές δραστηριότητες της αντικουλτούρας και των υποκουλτούρων, οι οποίες για αυτούς αποτελούσαν μια ασυνείδητη έμπρακτη κριτική της αλλοτρίωσης. Χρησιμοποιούσαν μάλιστα τον όρο «φράγμα της πραγματικής ζωής» για να μιλήσουν για αυτό το σύνολο ιδιοτήτων και συμφερόντων. Όπως χαρακτηριστικά έγραφαν: «όταν γίνονται προσπάθειες ενσωμάτωσης αυτού του φράγματος στα καπιταλιστικά συμφέροντα, π.χ. μέσω της υποταγής των βασικών συνθηκών ζωής στον καπιταλιστικό προγραμματισμό και τη βιομηχανία της συνείδησης, η διαδικασία απώθησης και αποκλεισμού παραγάγει ένα νέο, πιο διαφοροποιημένο φράγμα αναλόγως». Επομένως, η αυξανόμενη κοινωνικοποίηση των αναγκών εντός της βιομηχανοποιημένης δημόσιας σφαίρας θέτει δυναμικά σε κίνηση την αντίσταση στην αλλοτριωμένη παραγωγή στο πεδίο της φαντασίας. Οι νέες ανάγκες που προκύπτουν μέσα από αυτή τη διαδικασία αντιτίθενται στην πειθαρχία και τον αφηρημένο χαρακτήρα της καπιταλιστικής παραγωγής θέτοντας τις βάσεις για την ανάδυση της προλεταριακής δημόσιας σφαίρας που τις οργανώνει σε πολιτικές μορφές συνείδησης και δραστηριότητας. Αυτή η αρνητική, διαλεκτική σχέση του «φράγματος της πραγματικής ζωής» με την καπιταλιστική διαδικασία παραγωγής θα συνεχίσει να υπάρχει εφόσον το κεφάλαιο είναι εξαρτημένο από τη ζωντανή εργασία που είναι η μοναδική πηγή της αξίας.

Η προλεταριακή δημόσια σφαίρα αποτελεί επομένως μια αναγκαία μορφή μεσολάβησης μέσω της οποίας οι κατακερματισμένες εμπειρίες αντίθεσης στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις μπορούν να συνδυαστούν σε μια θεωρητικά μεσολαβημένη συνείδηση και τρόπο ζωής που είναι προσανατολισμένα σε μια συλλογική πρακτική η οποία καταργεί και μετασηματίζει τις υπάρχουσες συνθήκες. Πρόκειται για μια αντιφατική και μη-γραμμική διαδικασία η οποία δεν έχει καμία σχέση με την προγραμματική ενότητα της τάξης και της συνείδησής της που σύμφωνα με τους λενινιστές συγκροτείται από το προλεταριακό κόμμα. Η ταξική οργάνωση δεν μπορεί πια να στηρίζεται στο μύθο της συγκρότησης του ολικού και ενιαίου προλεταριακού υποκειμένου που οργανώνεται στο προλεταριακό κόμμα και διαμορφώνεται πέραν των επιμέρους αναγκών και συμφερόντων των διαφορετικών κομματιών της τάξης, π.χ. των γυναικών, των μειονοτήτων, των ανέργων, των βιομηχανικών εργατών, κλπ. Αντιθέτως, η επαναστατική στρατηγική οφείλει να συνενώνει τις αντιστάσεις σε όποια σφαίρα της κοινωνικής ζωής εμφανίζονται: στα εργοστάσια, στην εκπαίδευση, στην οικογένεια, στη σφαίρα του λεγόμενου ελεύθερου χρόνου. Όπως έγραφε ο Νεγκτ: «η ιστορία του εργατικού κινήματος σε όλες τις βιομηχανικές χώρες αποδεικνύει ότι ήταν καταστροφικό για τα προλεταριακά κόμματα, τους Σοσιαλδημοκράτες και τους Κομμουνιστές, να χαρακτηρίζουν τους υποστηρικτές τους ως ταξικά συνειδητούς προλετάρους, ενώ οι συγκεκριμένες ανάγκες τους, όπως οι συνθήκες ζωής, η φροντίδα των παιδιών, η σεξουαλικότητα, ο ελεύθερος χρόνος παρέμειναν υπανάπτυκτες και στάσιμες ή οργανώθηκαν από τα πάνω με τέτοιο τρόπο που δεν μπορούσαν να διεκδικήσουν την ελεύθερη έκφρασή τους». Για τους μαρξιστές αυτούς μόνο η σκόπιμη πολιτικοποίηση των θεμελιωδών ζωτικών συμφερόντων και αναγκών μπορεί να αποτελέσει το σταθερό πλαίσιο της επαναστατικής πράξης. Σύμφωνα με τον Νεγκτ, «αν οι κατεστημένες

οργανώσεις προϋποθέτουν ένα ολικό ανθρώπινο ον που συνδέεται με αυτές μέσω της δέσμευσής του ως μέλος τους, η πρώτη πολιτική πράξη μιας επαναστατικής οργάνωσης πρέπει να είναι η αποκάλυψη αυτής της απατηλής ολότητας. Ο ολοκληρωμένος άνθρωπος ξεπροβάλλει στο τέλος της επαναστατικής διαδικασίας και όχι στην αρχή της εφόσον είναι κατακερματισμένος από την καπιταλιστική παραγωγή και κατανάλωση ως προς τα χαρακτηριστικά, τις ικανότητες, τα συμφέροντα και τις ανάγκες του». Η προλεταριακή δημόσια σφαίρα είναι το συστατικό στοιχείο μιας ιδιαίτερα σύνθετης διαδικασίας οργάνωσης που έχει ως στόχο «την απελευθέρωση και την ανακατεύθυνση της εμπειρίας που βρίσκεται φυλακισμένη στις βασικές συνθήκες της ζωής των προλετάρων» προς την επαναστατική πράξη.

Μορφές προλεταριακής δημόσιας σφαίρας έχουν εμφανιστεί μόνο πρωτόλεια και προσωρινά. Οι Νεγκτ και Κλούγκε αναφέρονται συγκεκριμένα στις προσπάθειες της Αγγλικής εργατικής τάξης στις αρχές του 19^{ου} αιώνα να φτιάξει τα δικά της μέσα επικοινωνίας, την εξέγερση του Μάη του '68, και κάποια ακόμη παραδείγματα. Άλλοι συγγραφείς έχουν αναφερθεί στη δημόσια σφαίρα που είχε δημιουργηθεί στη Γαλλία του 19^{ου} αιώνα στα πολυάριθμα καφέ που είχαν μετατραπεί σε κέντρα ψυχαγωγίας, κατανάλωσης αλκοόλ, πολιτικών συζητήσεων, κυκλοφορίας λιθογραφιών, μπροσούρων, εφημερίδων, αλμανάκ και τραγουδιών, συγκρότησης μυστικών εταιρειών. Συχνά, κατά τη διάρκεια των εξεγέρσεων τα καφέ χρησιμοποιούνταν ως κέντρα επικοινωνίας και κατάστροφης σχεδίων των εξεγερμένων. Οι ιδιοκτήτες τους έβαφαν συχνά τις στέγες τους με το επαναστατικό κόκκινο χρώμα. Στην Ελλάδα μπορούμε να δούμε την προσωρινή συγκρότηση μιας προλεταριακής δημόσιας σφαίρας τον Δεκέμβρη του 2008 όταν ένας πλούτος κειμένων, τραγουδιών, αφισών και συνθημάτων κυκλοφορούσε στον δρόμο και μέσα στο διαδίκτυο, ενώ οι καταλήψεις πανεπιστημίων και δημοσίων κτιρίων είχαν γίνει σημεία συνάντησης, επικοινωνίας και ενίοτε σύγκρουσης διαφορετικών κομματιών του προλεταριάτου.

Από την παρουσίαση της θεωρίας για την προλεταριακή δημόσια σφαίρα γίνεται ξεκάθαρο ότι έχει πολλά κοινά σημεία με τις αντιλήψεις των αυτόνομων για την κυκλοφορία των αγώνων στο κοινωνικό εργοστάσιο.

Ο ρόλος των δυναμικών μειοψηφιών

Κλείνουμε το κείμενο με ένα ερώτημα που για μας είναι ιδιαίτερα σημαντικό: ποιός είναι ή πρέπει να είναι ο ρόλος των δυναμικών μειοψηφιών, αν δεχόμαστε ότι η λενινιστική θέση πως η επαναστατική συνείδηση εισάγεται στο προλεταριάτο από μια πρωτοπορία που καθοδηγεί το κίνημα είναι αντεπαναστατική; Ομάδες επηρεασμένες από τους συμβουλιακούς κομμουνιστές κατέληξαν να μετατρέψουν την απραξία σε πολιτική αρχή φοβούμενοι ότι η συλλογικά οργανωμένη θεωρία και η συστηματική παρέμβαση μιας επαναστατικής οργάνωσης στους ταξικούς αγώνες θα οδηγήσει στη δημιουργία μιας νέας γραφειοκρατίας που θα επιχειρήσει να καθοδηγήσει τους εργάτες. Επομένως, αρνήθηκαν την οργάνωση έξω από τα όργανα που υποτίθεται δημιουργούνται «αυθόρμητα» από τους εργάτες –λες και δεν πρέπει κάποιοι εργάτες να πάρουν την πρωτοβουλία για να τα

δημιουργήσουν— και περιορίστηκαν στο ρόλο του ταχυδρόμου του κινήματος, ανταλλάσσοντας πληροφορίες και κάνοντας επαφές.²²

²² Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι θέσεις που εξέφρασε ο Ζακ Καμάτ το 1969 στο κείμενο «On organization» ενάντια στις πολιτικές ομάδες, μικρές και μεγάλες. (διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.marxists.org/archive/camatte/capcom/on-org.htm>). Ο Καμάτ κατέληξε στην πλήρη απόρριψη της πολιτικής οργάνωσης παρότι προέρχεται από την ιταλική κομμουνιστική αριστερά (μπορντιγκιστές) και όχι από το ρεύμα του συμβουλευτικού κομμουνισμού. Οπωσδήποτε, η κεντρική ιδέα του εν λόγω κειμένου, ότι στην υποτιθέμενη ιστορική φάση της πραγματικής κυριαρχίας του κεφαλαίου, την οποία διανύουμε, το προλεταριάτο υπάρχει απλώς ως αντικείμενο του κεφαλαίου, είναι εξαιρετικά προβληματική και λανθασμένη. Το ίδιο λανθασμένες είναι επίσης οι θέσεις του Καμάτ ότι το καπιταλιστικό κράτος έχει μετασηματιστεί σε μια συμμορία που διαμεσολαβεί τον ανταγωνισμό των καπιταλιστικών επιχειρήσεων ως αντίπαλων συμμοριών που ως επί το πλείστον λειτουργούν παρασιτικά και σπεκουλαδóρικά καθώς επίσης ότι ο χαρακτήρας του σύγχρονου καπιταλισμού είναι συμμορίτικος και φασιστικός. Για τον Καμάτ, όλες οι μορφές πολιτικής οργάνωσης της εργατικής τάξης έχουν χαθεί και τη θέση τους έχουν πάρει «συμμορίες, αληθινές σπείρες που ανταγωνίζονται να πουλήσουν την πρματία τους, όντας ωστόσο πανομοιότυπες στην ουσία τους. Η ύπαρξη των [πολιτικών] συμμοριών προκύπτει... από την τάση του κεφαλαίου να ενσωματώνει τις αντιφάσεις του».

Οπωσδήποτε, η παραπάνω τοποθέτηση είναι εντελώς ακραία, μονομερής και λανθασμένη. Παρόλα αυτά, ορισμένες από τις διαπιστώσεις που κάνει ο Καμάτ για τον χαρακτήρα των πολιτικών ομάδων έχουν πραγματική βάση μέσα στην ακρότητά τους και μπορεί να τις συναντήσει κανείς σε ομάδες που υπάρχουν σήμερα. Αντιγράφουμε ορισμένα αποσπάσματα: «Όταν ένα άτομο βρεθεί μέσα σε μια πολιτική συμμορία, δένεται σε αυτήν με όλες τις ψυχολογικές εξαρτήσεις της καπιταλιστικής κοινωνίας. Αν το άτομο επιδειξεί δυνατότητες, αυτές τίθενται άμεσα προς εκμετάλλευση χωρίς να του δοθεί η ευκαιρία να μάθει τη «θεωρία» που έχει αποδεχθεί. Σε αντάλλαγμα, του δίνεται μια θέση στην ηγετική κλίκα, μετατρέπεται σε ηγετίσκο. Αν δεν επιδειξεί μεγάλες δυνατότητες, γίνεται επίσης μια ανταλλαγή: μπαίνει στη συμμορία με αντάλλαγμα το καθήκον του να διαδίδει τις πολιτικές της θέσεις. Ακόμα και σε εκείνες τις ομάδες που θέλουν να ξεφύγουν από τα κοινωνικά δεδομένα, κυριαρχεί ο μνηστανισμός της συμμορίας λόγω του διαφορετικού βαθμού θεωρητικής κατάρτισης ανάμεσα στα μέλη τους. Η ανικανότητα του μέλους της ομάδας να αντιμετωπίσει ανεξάρτητα τα θεωρητικά προβλήματα που τίθενται το οδηγεί να βρίσκει καταφύγιο στην αυθεντία ενός άλλου μέλους, που μετατρέπεται αντικειμενικά σε ηγέτη, ή στην υπεράσπιση της οντότητας της ομάδας, που μετατρέπεται σε συμμορία... Η εσωτερική δυναμική της συμμορίας συνίσταται στο εξής: ανήκει κανείς σε μια ομάδα προκειμένου να αποκλείει τους υπόλοιπους ανθρώπους. Η δυναμική αυτή βασίζεται στην αντίθεση ανάμεσα στο εξωτερικό και το εσωτερικό της ομάδας, είτε η ομάδα την παραδέχεται είτε όχι... Η επιθυμία να ανήκει κανείς σε μια [πολιτική] συμμορία προέρχεται από την επιθυμία να ταυτίζεται με μια ομάδα που διαθέτει κύρος, θεωρητικό κύρος για τους διανοούμενους και οργανωτικό κύρος για τους λεγόμενους “ανθρώπους της δράσης”... Το κύρος και ο αποκλεισμός είναι σύμβολα του ανταγωνισμού σε όλες του τις μορφές, συμπεριλαμβανομένου του ανταγωνισμού ανάμεσα στις πολιτικές συμμορίες, που πρέπει να διατυμπανίζουν την πρωτοτυπία τους και το κύρος τους για να προσελκύσουν το ενδιαφέρον... Η αντίθεση εσωτερικού-εξωτερικού της ομάδας και η συμμορίτικη δομή αναπτύσσουν το πνεύμα του ανταγωνισμού στο έπακρο. Δεδομένης της ανισότητας των θεωρητικών γνώσεων μεταξύ των μελών, η κατάκτηση της θεωρίας γίνεται στην πράξη στοιχείο μιας πολιτικής φυσικής επιλογής, ένας ευφημισμός για τον καταμερισμό της εργασίας. Την ίδια στιγμή που αναλύεται θεωρητικά η υπάρχουσα κοινωνία με τον υποτιθέμενο στόχο της άρνησής της, εντός της ομάδας εισάγεται ένας αχαλίνωτος ανταγωνισμός που καταλήγει στη δημιουργία μιας ιεραρχίας που είναι ακόμη πιο ακραία και από την ιεραρχία στην ευρύτερη κοινωνία, ιδιαίτερα όταν η αντίθεση εσωτερικού-εξωτερικού αναπαράγεται εσωτερικά στην ομάδα ως διαίρεση ανάμεσα στον κλειστό κύκλο της συμμορίας και τη μάζα των αγωνιστών... Η πολιτική συμμορία φτάνει στην τελειότητα σε εκείνες τις ομάδες που υποστηρίζουν ότι θέλουν να υπερβούν τις υπάρχουσες κοινωνικές μορφές (όπως τη λατρεία του ατόμου, του ηγέτη και της δημοκρατίας). Στην πράξη, η αρχή της ανωνυμίας—που γίνεται κατανοητή απλώς ως εναντίωση στον ατομικισμό—ισοδυναμεί με την χωρίς όρια εκμετάλλευση των μελών της συμμορίας προς όφελος της διευθυντικής κλίκας που κερδίζει σε κύρος από οτιδήποτε παράγει η συμμορία... Η φαινομενική ενότητα στην καρδιά της ομάδας διατηρείται μέσω της απειλής της διαγραφής. Αυτοί που δεν σέβονται τις νόρμες της ομάδας δέχονται την απόρριψη μέσω της συκοφαντίας. Ακόμα κι αν παραιτηθούν από τη συμμορία, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο. Αυτή η απειλή λειτουργεί επίσης ως ψυχολογικός εκβιασμός για όσους παραμένουν στη συμμορία. Η ίδια διαδικασία εμφανίζεται με διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικού τύπου

Άλλοι, όπως ο Ζιλ Ντωβέ²³, υποστήριξαν ότι το κομμουνιστικό κόμμα δεν είναι τίποτε άλλο παρά η οργάνωση του **αντικειμενικού** κινήματος, δημιουργείται αυθόρμητα από τον καπιταλισμό, και επομένως οι επαναστάτες δεν χρειάζεται ούτε να το δημιουργήσουν ούτε να φοβούνται να το δημιουργήσουν. Σε μια μη επαναστατική περίοδο οι επαναστάτες εργάτες είναι διαχωρισμένοι από τους μη επαναστάτες, αλλά αυτή η διαίρεση θα ξεπεραστεί μόνο από την απόλυτη επιτυχία της επανάστασης. Μέχρι τότε οι επαναστάτες εργάτες πρέπει να εργάζονται για τη **θεωρητική κριτική και αποσαφήνιση** ως συστατικό στοιχείο και απαραίτητη προϋπόθεση της **πρακτικής ενοποίησης**. Αυτή η θέση μοιάζει ντετερμινιστική αφού λίγο-πολύ ό,τι κι αν κάνουν οι επαναστάτες εργάτες αν βρίσκονται σε μια μη επαναστατική περίοδο, οι προσπάθειές τους θα συναντήσουν μικρή επιτυχία.

Τολμώντας μια πρωτόλεια τοποθέτηση πάνω σε αυτό το ζήτημα, θεωρούμε ότι η ανάπτυξη του επαναστατικού κινήματος δεν προκύπτει αυτόματα από τον λεγόμενο «αυθορμητισμό των μαζών» ο οποίος θα εμφανιστεί μαγικά. Αντιθέτως, θεωρούμε τη δράση των δυναμικών μειοψηφιών εξαιρετικά σημαντική τόσο για την ενεργοποίηση της προλεταριακής αυτοοργάνωσης και για την οργάνωση της κυκλοφορίας των αγώνων που ξεσπούν στους διάφορους τόπους του κοινωνικού εργοστασίου όσο και για τη ριζοσπαστική κριτική αυτών των αγώνων και των ορίων τους που είναι απαραίτητη για την υπέρβασή τους. Στη δική μας λογική όμως, οι δυναμικές μειοψηφίες συμμετέχουν σε ανοιχτές και οριζόντιες ταξικές συλλογικότητες και αυτοδιαλύονται με την ανάπτυξη του ταξικού κινήματος μέσα στην προλεταριακή εξέγερση, που αποτελεί τη σημαντικότερη διαδικασία αυτο(δια)μόρφωσης και αυτοκατάργησης της τάξης μας. **Πάνω από όλα δεν αγωνιζόμαστε για κάποιον σκοπό που βρίσκεται έξω από τη δική μας ζωή.** Αγωνιζόμαστε ενάντια στη δική μας αλλοτρίωση και εκμετάλλευση σε όλα τα επίπεδα της καθημερινής μας ζωής.

22/2/2016

Αντίθεση

*για την κατάργηση της μισθωτής εργασίας, του χρήματος και του κράτους
– για τον κομμουνισμό*

συμμορίες... Στην πολιτική συμμορία το άτομο απορρίπτεται μέσω της συκοφαντίας... Η συκοφαντία δικαιολογεί τη διαγραφή του, ή χρησιμοποιείται προκειμένου το μέλος να αναγκαστεί να φύγει “με δική του ελεύθερη βούληση”».

²³ Ζ. Ντωβέ, *Έκλειψη και επανεμφάνιση του κομμουνιστικού κινήματος*, Κόκκινο Νήμα, 2002.